

Kazimierz Łatak

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2471-6372>

Justyna Szafryńska, wizjonerka gietrzwałdzka, i jej rodzina. Studium genealogiczne w świetle parafialnych ksiąg metrykalnych

Streszczenie: Artykuł zawiera rezultaty kwerendy nad genealogią Justyny Szafryńskiej, wizjonerki objawień maryjnych w Gietrzwałdzie w 1877 r., a także jej rodziny. Podstawę źródłową studium stanowiły księgi metrykalne parafii w Gietrzwałdzie. Odszukane i zestawione informacje źródłowe stworzyły spójny i w miarę czytelny obraz środowiska rodzinnego, z którego pochodziła wizjonerka. Objawienia były ważnym wydarzeniem na gruncie religijnym, społecznym i kulturowym; dały początek sanktuarium maryjnemu, które na mapie geografii religijnej Polski jest miejscem porównywanym czasem z Częstochową, a nawet z Lourdes. Wydaje się zatem, że studium nasze wpisze się w nurt badań nad fenomenem tego miejsca. Będzie też użytecznym przyczynkiem w pracy nad ewentualną krytyczną biografią wizjonerki, która jest niezbędna, podobnie jak całościowa i krytyczna monografia sanktuarium.

Słowa kluczowe: prosopografia kościelna, antropologia kultury religijnej Warmii, Sanktuarium Gietrzwałdzkie

Uwagi wprowadzające

Gietrzwałdzkie objawienia maryjne w 1877 r. były bez wątpienia największym wydarzeniem dla Warmii ostatniej ćwierci XIX w. To dzięki nim na region ten zwróciła swe oczy cała, rozdarta wówczas rozbiorami, Rzeczpospolita i nie tylko¹. Przekazywa-

---

¹ [F. Hipler], *Die Erchelungen im Dietrichswalde. Für das katholische Volk nach amtlichen Berichten dargestellt*, Braunsberg 1877; idem, *Objawienia Matki Boskiej w Gietrzwałdzie dla ludu katolickiego podług urzędowych dokumentów spisane*, Brunsberga 1883; L. Nocelli, *Delle Apparizioni della B[eata] V[ergine] Maria a Gietrzwald, nella Polonia Trussiana*, Roma 1877; W. Kalinka, *Gietrzwald*. „Czas” 231:1877, s. 1–2; idem, *Najświętsza Maryja Panna w Gietrzwałdzie*, Kraków 1878; [Roman Stanisław, Samulowski Andrzej], *Objawienia Najświętszej Maryi Panny w Gietrzwałdzie. Z źródeł autentycznych na miejscu z różnych pism zebrali R. i S.*, Gietrzwałd 1878; S. Sulima [W. Ogrodziński], *Gietrzwald. Zapomniane sanktuarium na ziemiach odzyskanych. W 70 rocznicę objawień M. Bożej*, Kraków 1947; J. Obląk, *Objawienia Matki Bożej w Gietrzwałdzie, ich treść i autentyczność w opinii współczesnych (w stulecie objawień 1877–1977)*, „Studia

na z ust do ust wieść o nadzwyczajnych wydarzeniach, w której na pierwsze miejsce wysuwano fakt, że Matka Boska przemówiła w języku polskim, obrastała w narodową legendę o sporej i wielowymiarowej sile sprawczej². Dlatego w domach, obok Wizerunku Jasnogórskiego oraz Wizerunku Ostrobramskiego Matki Bożej, chętnie wieszano obrazy przedstawiające *Objawienia Matki Boskiej w Gietrzwałdzie*, a do repertuaru pieśni śpiewanych w kościołach i pozakościelnych zgromadzeniach pobożnych włączano utwór Andrzeja Samulowskiego *Już to po zachodzie słońca*. W podkrakowskiej wsi Kamień kolorowe oleodruki z objawieniami gietrzwałdzkimi Matki Bożej i świętego Józefa znalazły się w paradnych izbach włościańskich domostw już na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XIX stulecia³, a pieśń Samulowskiego śpiewano w czasie sierpniowej pielgrzymki pieszej do Kalwarii Zebrzydowskiej⁴. Obrazy ze sceną objawień gietrzwałdzkich przed końcem XIX w. dotarły także do Suchej Beskidzkiej; jeden z zachowanych egzemplarzy można oglądać w tamtejszej Izbie Regionalnej⁵. Dzisiaj nie ma całościowej publikacji o Warmii, w której nie wzmiankowano by o Gietrzwałdzie i wydarzeniach, które tu miały miejsce w 1877 r., od 27 czerwca do 16 września. Nie oznacza to jednak, że możemy czuć się w pełni usatysfakcjonowani. Literatura, która narasta, ma bowiem w dużej części charakter dewocyjny i mesjanistyczny, natomiast materiały źródłowe dotyczące objawień i towarzyszącej im atmosfery czekają wciąż na opracowanie i publikację odpowiadające rygorom warsztatu naukowego historycznego. Także Sanktuarium nie doczekało się dotąd krytycznej i całościowej monografii. Brakuje dobrych

Warmińskie” 14:1977, s. 7–73; S. Ryłko *Łaskami słynący obraz Matki Bożej Gietrzwałdzkiej*, Kraków 1992; S. Świś, *Bądź pochwalona Pani Gietrzwałdzka*, Kraków 1992; B. Tomczyk, S. Ryłko, *Siostra miłosierdzia Barbara Samulowska wizjonerka z Gietrzwałdu i inne osoby obdarzone łaską objawień*, Kraków 1999; W. Nowak, J. Wojtkowski, *Gietrzwałd*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. 5, Lublin 1989, k. 1069–1071; S. Achremczyk, *Historia Warmii i Mazur*, Olsztyn 1997, s. 218–219; A. Kopiczko, *Objawienia gietrzwałdzkie w świetle zbiorów Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie*, [w:] *Maryjne orędzie z Gietrzwałdu*, Częstochowa-Gietrzwałd 2003, s. 29–37; idem, *Kult Matki Boskiej Gietrzwałdzkiej*, [w:] *Kościół w Polsce. Dzieje i kultura*, t. VII, Lublin 2008, s. 119–136; K. Łatak, *Koronacja i rekoronacja obrazu Matki Bożej Gietrzwałdzkiej*. „Komunikaty Warmińsko-Mazurskie”, Olsztyn 2008, nr 1(259), s. 31–38; K. Bielawny, *Historia indywidualna i uniwersalna Gietrzwałdu (1877–2002)*, „Studia Warmińskie” XLI–XLII (2004–2006), s. 247–267.

² *Objawienia Najświętszej Maryi Panny w Gietrzwałdzie. Z źródeł autentycznych na miejscu z różnych pism zebrali*, jw.; S. Sulima [W. Ogrodziński], *Gietrzwałd. Zapomniane sanktuarium na ziemiach odzyskanych*, s. 15; K. Bielawny, *Niepodległość wyszła z Gietrzwałdu*, Toruń 2018.

³ Były w domu Władysława i Wiktorii Kapustów. Zakupił je w Krakowie Izidor Kapusta, dziadek Władysława. W 1978 r. Kapustowie przekazali oleodruki do Archiwum Klasztoru Bożego Ciała Kanoników Regularnych Laterańskich w Krakowie.

⁴ Tekst pieśni znalazł się w rękopiśmiennym śpiewniku przewodnika pieszych pielgrzymek do Kalwarii Zebrzydowskiej, który po dawnych przewodnikach odziedziczył Stanisław Jagoda (1922–2007), przewodnik w latach 1965–2000. Dzisiaj śpiewnik znajduje się w posiadaniu spadkobierców Stanisława Jagody. Tytuł śpiewnika brzmi: *Pieśni ku czci Matki Bożej Cudownej oraz ku czci Męki Pańskiej śpiewane w Kalwarii Zebrzydowskiej*. Zob. K. Łatak, *Dzieje parafii i kościoła Opieki Matki Bożej w Kamieniu*, Kraków 2010, s. 337–338.

⁵ M. Leśniakiewicz, B. Woźniak, *Sucha Beskidzka wczoraj i dziś*, Sucha Beskidzka 2005, s. 33.

biografii wizjonerek, mimo że jednej z nich – Barbary Samulowskiej – został wszczęty kanoniczny proces beatyfikacyjny⁶.

Przypomnijmy, że wizjonerki były dwie: Justyna Szafrzyńska i Barbara Samulowska, chociaż w literaturze pojawiają się obok nich także nazwiska Katarzyny Wieczorkówny (1853–1897) i Elżbiety Bilitewskiej (1828–1903)⁷. „Obrała ta Panna Świąta – napisał jednak w swoim utworze Andrzej Samulowski, poeta a zarazem mieszkaniec Gietrzwałdu i świadek wydarzeń – dwie proste skromne dziewczęta, aby z nimi rozmawiała; Różaniec mówić kazała”⁸. Pierwsza mieszkała w Nowym Młynie, tuż za Worytami, i w chwili objawień miała ukończone trzynaście lat, druga mieszkała w Worytach i w chwili objawień miała ukończone dwanaście lat. Były dalekimi krewnymi, a zarazem koleżankami szkolnymi. „Ojciec matki Samulowskiej [Barczewski] i matka matki Szafrzyńskiej – nadmienił w opisie objawień ksiądz dr Franciszek Hipler, ówczesny rektor Seminarium Duchownego w Braniewie – są krewni w drugim lub w trzecim pokoleniu”⁹. Barbarze Samulowskiej i jej rodzinie w swoim czasie (2005) poświęciłem studium genealogiczne, które opublikowały „Komunikaty Warmińsko-Mazurskie”¹⁰. Dzisiaj podobne studium poświęcam Justynie Szafrzyńskiej i jej rodzinie.

O Justynie Szafrzyńskiej mówi się rzadziej i znacznie mniej niż o Barbarze Samulowskiej. Nawet w *Słowniku Warmii* dra Jana Chłosty (2002) nie doczekała się osobnego biogramu. Tymczasem jej losy bezpośrednio po objawieniach były takie same, jak Barbary Samulowskiej. Obie zostały wychowankami i zakonnicami w zgromadzeniu sióstr szarytek, najpierw w Chełmnie, a potem w Paryżu. Z Paryża jednakże siostra Barbara Stanisława Samulowska wyjechała z misją do Gwatemali, gdzie zmarła 6 grudnia 1950 r. w opinii świętości. Natomiast siostra Justyna Wincenta Szafrzyńska w lipcu 1897 r. w niewyjaśnionych dotąd okolicznościach (potajemnie) opuściła zakon i powróciła do stanu świeckiego, co stało się powodem, że w późniejszych publikacjach na temat objawień i sanktuarium jej osobie poświęcano tylko tyle uwagi, ile było konieczne. Wystąpienie z zakonu w tamtych czasach postrzegano bowiem w kategoriach skandalu obyczajowego, a nawet świętokradztwa. Tak też w Gietrzwałdzie przyjęto i komentowano decyzję Szafrzyńskiej. Jeszcze w 1958 r. w ankietach historycznych zebranych przez księdza prof. Stefana Ryłkę CRL, jedna z ankietowanych osób, siostra Maria Bernarda Doering,

⁶ J. Jezierski, *Barbara Samulowska w drodze do beatyfikacji. Wprowadzenie w problematykę*, [w:] *Ad fontes. Studia ofiarowane Księdzu Profesorowi Alojzemu Szorcowi w siedemdziesięciolecie urodzin*, red. Z. Jaroszewicz-Pieresławcew i I. Makarczyk, Olsztyn 2006, s. 138–144.

⁷ S. Sulima, *Gietrzwałd, Zapomniane sanktuarium na ziemiach odzyskanych*, s. 3–5, 16.

⁸ A. Samulowski, *Z północnego Polski krańca... wydal i wstępem opatrzył J. Jasiński*, Olsztyn 1975, s. 44; S. Świś, *Bądź pochwalona Pani Gietrzwałdzka*, Kraków 1992.

⁹ [F. Hipler], *Objawienia Matki Boskiej w Gietrzwałdzie dla ludu katolickiego podług urzędowych dokumentów spisane*, s. 16.

¹⁰ K. Łatak, *Rodzina Barbary Samulowskiej wizjonerki gietrzwałdzkiej. Studium genealogiczne w świetle parafialnych ksiąg metrykalnych*, „Komunikaty Warmińsko-Mazurskie”, Olsztyn 2005, nr 3(249), s. 433–441.

elżbietanka wychowana w Gietrzwałdzie¹¹, stwierdziła, że objawienia nie uzyskały aprobaty kościelnej, gdyż jedna z wizjonerek prowadziła później naganny żywot. Chodziło naturalnie o Justynę Szafryńską, która po porzuceniu zakonu zawarła w Paryżu związek małżeński.

Justyna Augusta Szafryńska w świetle zachowanych materiałów źródłowych

Justyna Augusta Szafryńska przysła na świat w czwartek wielkanocny 31 marca 1864 r. w Nowym Młynie, jako córka małżonków Wilhelma i Anny ze Schlongów Szafryńskich. W niedzielę 3 kwietnia 1864 r. została ochrzczona w miejscowym kościele parafialnym w Gietrzwałdzie przez proboszcza księdza Józefa Jordana. Chrzestnymi byli Justyna Schacht, krewna matki, i Antoni Wojciechowski, oboje pochodzący z Gietrzwałdu¹². Ojciec osierocił ją we wczesnym dzieciństwie, po czym matka wysłała powtórnie za mąż za wdowca Macieja Gramscha i cała rodzina przeprowadziła się z Gietrzwałdu do Nowego Młyna¹³. Z pierwszego małżeństwa matki miała co najmniej dwoje rodzeństwa – siostrę Marię (Marianna) i brata Jana¹⁴. Z rodzeństwa przyrodniego znane są dwie siostry – Anna i Barbara. „Gdy zaczęły się objawienia – pisał o niej proboszcz gietrzwałdzki ksiądz Augustyn Weichsel (1830–1909) do biskupa Filipa Krementza – przebywała ona u właściciela ziemskiego Józefa Grossa w Gietrzwałdzie, u którego już przedtem była do pasienia gęsi, gdzie również jej starsza siostra służy”¹⁵. Z oświadczenia Józefa Grossa wiadomo, że Justyna służyła u niego od „swojego roku ósmego do dziesiątego”, czyli w latach 1872–1874. Potem przebywała u rodziców w Nowym Młynie, ale i tak, jak relacjonował Gross, „bardzo często przychodziła” do jego domu¹⁶. Fakt ten sygnalizuje, że Józef Gross traktował dobrze małoletnią służącą. Świadkowie, którzy ją znali albo mieli z nią kontakt twierdzili zgodnie, że była skromna, posłuszna, chętna do pracy,

¹¹ S. Maria Bernarda Doering, ur. 11 II 1888 r. w Kiełońskiej Hucie k. Wejherowa, córka Leona i Doroty z Krzywińskich Doeringów. Dzieciństwo i wczesną młodość spędziła w Gietrzwałdzie, gdzie ojciec był urzędnikiem. Z Gietrzwałdu wyjechała 6 V 1907 r. Do zakonu elżbietanek wstąpiła 8 V 1907 r. w Królewcu. Śluby zakonne złożyła 23 V 1910 r. w Królewcu. Po ślubach pracowała w: Królewcu (1910–1922), Starogardzie (1922), Toruniu (1922–1926), Kamieniu Krajeńskim (1926–1932), Grabiui (1932–1938), Grudziądzu (1938–1939), ponownie Grabiui (1939–1949), Wałczu (1949–1954), Bartoszycach (1954–1960), Postolinie (1960–1963), Wałczu (1963–1973). Z wykształcenia była pielęgniarką. Zmarła 12 VI 1973 r. w Wałczu. Autor dziękuje Zgromadzeniu Sióstr Elżbietanek za nadesłane informacje o s. Marii Bernardzie Doering.

¹² Odpis metryki urodzenia i chrztu znajduje się w Archiwum Parafii Gietrzwałd [dalej: APG], Teka: Acta Generalia, sygn. T. ID s. 1–107. Natomiast w aktach Kurii Generalnej Zgromadzenia Sióstr Szarytek w Paryżu odnotowano, że chrzest odbył się również 31 marca 1864 r.

¹³ [F. Hipler], *Objawienia Matki Boskiej w Gietrzwałdzie dla ludu katolickiego podług urzędowych dokumentów spisane*, s. 9.

¹⁴ Zestawienie wszystkich pozyskanych dotąd danych zdaje się sugerować, że obok Marii, Justyny i Jana małżonkowie Szafryńcy mieli jeszcze jedno dziecko, które zmarło w niemowlęctwie.

¹⁵ APG, Teka: Acta Generalia, sygn. T. ID s. 1–107.

¹⁶ Ibidem.

niekłótliva, bez wad; posługiwała się na co dzień językiem polskim, zaś po niemiecku pisać, czytać i mówić potrafiła tylko trochę. Wzrostu była „ani małego, ani wybujałego, postawy wątłej, nieco chudawa, ruchy jej umiarkowane, skromne, ni prędkie, ni powolne, słowem dobrze ułożona i skromna dziewczyna. Twarz jej blada, ni biała, ni opalona, dość regularna, pociągła, lecz nieodznaczająca się po prostu niczym, tak że ani dobrze spamiętać można. Obojętności tej nie zmieniają wcale jej oczy, są bowiem blado niebieskie, spokojne, wcale nie żywe, zawsze w siebie zwrócone, o świat zewnętrzny się nie troszczące”¹⁷. W wydanej w 1878 r. niewielkiej książeczce na temat objawień Stanisław Roman i Andrzej Samulowski, właściciele księgarni katolickiej w Gietrzwałdzie, tak ją opisali: „Wzrostu jest średniego, postawy wątłej, biernej, tuszy chudawej; ruchy jej są umiarkowane, skromne, słowem jest to, jak mówią, dobrze ułożone, poczciwe, skromne, ale bardzo zwyczajne dziecko, które w innych okolicznościach niczyjej by pewno na siebie nie zwróciło uwagi. Twarz ma bladą, pociągłą, ale dosyć regularną, także nie odznacza się niczem, coby ją od innych dziewcząt w tym wieku odróżniało. Obojętności tej nie zmieniają jej oczy, są bowiem blado niebieskie, spokojne, wcale nie żywe, zawsze na siebie zwrócone, a o świat zewnętrzny wcale się nie troszczące. Wstydlivości jest wielkiej, chodzi pomiędzy ludźmi, jakby ich nie widziała; gdy pomaga w pracy, wcale nie odrywa oczów od roboty swojej, choćby obok niej pełno znajdowało się ciekawych [...]. Na uzupełnienie dodam i ten szczegół, że chodziła w sukience bardzo skromnej, pół wełnianej a pół bawełnianej. Na głowie nosiła ciemno-czerwoną wełnianą chusteczkę, którą podpiniała pod brodą”¹⁸. Uczyła się najpierw w szkole powszechnej w Gietrzwałdzie, a później w Worytach. Nie wyróżniała się jednak zdolnościami, w nauce „robiła tylko przeciętne postępy”, a nauczyciel Nowieski dopiero w ostatnim roku (1877) był bardziej zadowolony z jej osiągnięć¹⁹. O jej mniejszych zdolnościach mówił też proboszcz przed komisją powołaną przez biskupa Filipa Krementza do zbadania wydarzeń gietrzwałdzkich²⁰. Według matki „niczym nie wyróżniała się od innych dzieci, niekiedy była nawet nieposłuszna i karana. Chętnie chodziła do kościoła, także na nabożeństwa majowe. Jeśli nie mogła iść do kościoła w Gietrzwałdzie, nawiedzała kaplicę w Nowym Młynie”²¹. Do pierwszej Komunii świętej przystąpiła w niedzielę 1 lipca 1877 r., wraz z 47 innymi dziećmi z parafii²².

Późnym wieczorem w środę 27 czerwca 1877 r., wracając w towarzystwie matki do domu po zdany egzaminie do pierwszej Komunii świętej, „w czasie dzwonienia na

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ [Roman Stanisław, Samulowski Andrzej], *Objawienia Najświętszej Maryi Panny w Gietrzwałdzie. Z źródeł autentycznych*, s. 4–5.

¹⁹ APG, Teka: Acta Generalia, sygn. T. ID s. 1–107.

²⁰ J. Oblak, *Objawienia Matki Bożej w Gietrzwałdzie*, s. 16, 26.

²¹ APG, Teka: Acta Generalia, sygn. T. ID s. 1–107.

²² APG, *Liber neocommunicantium ab anno 1843*, rkps b. sygn.

Anioł Pański [...] zauważyła jasny blask, który na klonie obok plebanii się ukazał. W tym zaś blasku zobaczyła białą ubraną postać z długimi na plecy spadającymi włosami, siedzącą na błyszcząco ozdobionym fotelu”, która powiedziała o sobie, że jest „Najświętszą Maryją Panną Niepokalanie Poczętą”²³.

Objawienia zakończyły się wieczorem 16 września 1877 r., nie zakończyły się natomiast problemy młodych wizjonerek. Interesowali się nimi napływający do Gietrzwałdu pielgrzymi, interesowały się nimi także władze kościelne, a przede wszystkim nieprzychylnie Kościołowi katolickiemu oraz kulturze polskiej władze pruskie. Aby uchronić je od dalszych przesłuchań proboszcz Augustyn Weichsel, za wiedzą rodziców i biskupa Filipa Kremenza, oddał je pod opiekę sióstr szarytek. Przebywały najpierw krótko w Lidzbarku Warmińskim, a następnie w Chełmnie²⁴. Z Chełmna zostały odesłane do zakładu św. Józefa w Pelplinie, prowadzonego przez siostry, gdzie w 1880 r. ukończyły edukację w zakresie powszechnym. Justyna Szafryńska miała wówczas 16 lat, Barbara Samulowska 15 lat. W sierpniu 1878 r. biskup pomocniczy chełmiński Jerzy Jeschke (1808–1881), który krótko przedtem zwizytował pelpliński zakład sióstr, pisał biskupowi Filipowi Kremenzowi, że wizjonerki kontynuują z postęпами naukę, a uczą się religii, języka polskiego, języka niemieckiego, matematyki, robót ręcznych i innych przedmiotów²⁵.

Do 2005 r. sądzono, że po wyjeździe z Gietrzwałdu w 1877 r., wizjonerki już nigdy potem nie zobaczyły rodzinnych stron, ani miejsca wydarzeń, które uczyniły je powszechnie znanymi, a pośrednikiem między nimi i ich rodzicami był ksiądz Augustyn Weichsel, który utrzymywał korespondencję z szarytkami²⁶. Dokładniejsza analiza ksiąg przechowywanych w archiwum parafialnym wykazała jednak, że obie wizjonerki gościły w Gietrzwałdzie w 1880 r., gdzie w środę 9 czerwca otrzymały sakrament bierzmowania z rąk wizytującego parafię biskupa Filipa Kremenza. Zarówno Justyna Szafryńska, jak i Barbara Samulowska przyjęły wówczas imię Maria²⁷.

²³ Ibidem.

²⁴ Ośrodek sióstr szarytek w Lidzbarku ufundował 31 III 1859 r. biskup Józef Geritz. Siostry prowadziły tu zakład dla starców i sierot. Zakład mieścił się z zamku biskupim. Kasata ośrodka nastąpiła z dniem 1 X 1877 r. Ks. bp Jan Obląk omawiając aktywność lidzbarskich szarytek napisał: „Ukrywały u siebie młode wizjonerki z Gietrzwałdu Justynę Szafryńską i Barbarę Samulowską”. Zob. J. Obląk, *Zgromadzenie św. Wincentego a Paulo na Warmii*, „Nasza Przeszłość” 12:1960, s. 47–58; B. Tomczyk, *Siostra miłosierdzia Barbara Stanisława Samulowska (+1950), wizjonerka z Gietrzwałdu*, „Studia Warmińskie” 14:1977, s. 137.

²⁵ Ibidem, s. 138.

²⁶ Na jego prośbę do zgromadzenia szarytek została przyjęta również Katarzyna Wieceorkówna. Ur. 25 XI 1853 r. w Gietrzwałdzie, córka Jakuba i Anny z Mateblowskich. Postulat odbyła w Chełmnie. W 1882 r. została wysłana do Krakowa. W Krakowie rozpoczęła nowicjat 21.V.1882 r., otrzymała habit zakonny 16 II 1883 r., złożyła śluby zakonne 31 V 1887 r. Pracowała w domu centralnym Zgromadzenia przy ul. Warszawskiej na Kleparzu oraz w Zakładzie Lubomirskich. Zmarła 10 X 1897 r. w Krakowie. Pochowana w grobowcu zakonnym na Cmentarzu Rakowickim. Zob. Archiwum Sióstr Miłosierdzia Prowincji Krakowskiej [dalej: ASMPK], *Katalog I. Lista Córek Miłosierdzia w Prowincji Krakowskiej od 24 września Roku 1859*, rkps b. sygn., s. 93.

²⁷ APG, *Księga Bierzmowanych*, rkps b. sygn., wpis pod 9.VI.1880 r. Justyna Szafryńska została wpisana pod nr 24, natomiast Barbara Samulowska pod nr 34. Biskup Kremenz wpisał swoją wizytację w metrykalnej

W latach 1880–1883 wizjonerki przebywały u siostr w klasztorze w Chełmnie, pomagając w pracach domowych, aczkolwiek wydaje się, że Justyna Szafrzyńska przebywała krótko także w klasztorze w Bysławku²⁸. Po osiągnięciu dojrzałego wieku, wstąpiły do zgromadzenia siostr szarytek. Przełożona prowincjalna zgromadzenia, siostra Maria Balbina Hanke (+1894), informowała o tym władze pruskie osobnym pismem datowanym 1 czerwca 1883 r. W zgromadzeniu Barbara otrzymała imię Stanisława, natomiast Justyna otrzymała imię Wincenta. Pierwszy etap formacji zakonnej wizjonerki odbyły w klasztorze w Chełmnie. Drugi etap, nazywany seminarium, w domu generalnym zgromadzenia w Paryżu, dokąd zostały wysłane na przełomie 1883/1884 r. Śluby zakonne złożyły w uroczystość Matki Boskiej Gromnicznej 2 lutego 1889 r. Justyna miała wówczas 25 lat, zaś Barbara 24 lata.

Po ślubach siostra Szafrzyńska została przeniesiona do klasztoru przy parafii Matki Bożej des Blancs Manteux w Paryżu i pracowała w żłobku, który prowadziły siostry²⁹. Nie wytrzymała jednak w zakonie. 20 lipca 1897 r., w wieku 33 lat, opuściła klasztor i zgromadzenie, powracając do stanu świeckiego³⁰. Przyczyny tej decyzji musiały być poważne, ale do tej pory nie podjęto szczegółowej kwerendy źródłowej, by je przynajmniej częściowo naświetlić. Po opuszczeniu klasztoru zamieszkała w Paryżu przy ulicy Lacharriere i utrzymywała się z krawiectwa (couturiere). Nie jest wykluczone, że sztuki krawieckiej wyuczyła się już w zakładzie siostr w Pelplinie. W publikacji księży Bronisława Tomczyka CM i Stefana Ryłki CRL podano, opierając się na relacji innej szarytki, siostry Heleny Nowak, że po wystąpieniu z zakonu osiadła w Gelsenkirchen w Westfalii i tam wyszła za mąż³¹. Był to jednak niewłaściwy trop. Justyna Szafrzyńska zawarła wprawdzie związek małżeński, ale miało to miejsce w Paryżu. Ślub odbył się 28 grudnia 1899 r. o godz. 11.35 w Urzędzie Stanu Cywilnego XI Dzielnicy. Jej mężem został Rajmund Stefan Bigot, nauczyciel, syn nieżyjącego już Antoniego Dezyderiusza Izydora Bigot (1836–1898) i Małgorzaty Florentyny z domu Brazeau (1839–1904), urodzony 28 kwietnia 1874 r. w Paryżu. Świadcami zawieranego małżeństwa byli: Franciszek Gontier, lat 32, zamieszkały w Clichy; Adam Andre, lat 29, zamieszkały w Paryżu, Jules Silly Julius, lat 32, Emile Cannes, lat 32, zamieszkały w Paryżu, oraz Eugene Julien Legenisel. Małżonkowie mieszkali w Malakoff pod Paryżem³²; od 2016 r. jest to część wielkiej

księdze chrztów pod datą 10 VI 1880 r.: „Vidi in visitatione 10 Iunii 1880. Philippus Ep[iscopu]s Varmien[sis]. Zob. APG, *Księga chrztów 1877–1905*, rkps, b. sygn., s. 50.

²⁸ Sugeruje to treść pisma ówczesnej przełożonej szarytek w Chełmnie do miejscowego prefekta policji z 1 VI 1883 r.

²⁹ Informacja nadesłana z archiwum Zgromadzenia w Paryżu.

³⁰ Ibidem.

³¹ B. Tomczyk, S. Ryłko, *Siostra miłosierdzia Barbara Stanisława Samulowska*, s. 66–65.

³² B. Napolowski, *Erste Seherin von Dietrichswalde. Heiratsurkunde von Justyna Szafrzynski gefunden. „Ermlandbriefe”* 4:2009, s. 3. W artykule zamieszczono również facsimile aktu ślubu z jego niemieckim tłumaczeniem. Odpis aktu nadesłany z Paryża znajduje się w zbiorach autora niniejszego tekstu.

metropolii paryskiej (Vallee sud-Grand Paris). Nadmienić przynajmniej wypada w tym miejscu, że pełne teksty w języku francuskim metryk urodzin i zgonu rodziców Rajmunda, metryka jego urodzin, a także metryka jego ślubu z Justyną Szafrzyńską są dzisiaj dostępne na platformie cyfrowej Genealogie Erich Sander.

Dalsze losy małżonków Rajmunda Stefana i Justyny z Szafrzyńskich Bigot są mniej znane i wymagają pogłębionej kwerendy. W marcu 1904 r., gdy zmarła matka Rajmunda, zamieszkiwali wciąż w Malakoff, a Rajmund, który załatwiał formalności pogrzebowe, zajmował się rachunkowością (comptable). W Malakoff urodziło się również dwoje spośród ich dzieci. Od 1910 r. nie wspomina się o nich w księgach urzędów w Malakoff, co najpewniej sygnalizuje, że zmienili miejsce zamieszkania.

Rodzice wizjonerki

Ojcem wizjonerki był Wilhelm Szafrzyński [Schaffrinski] z Woryt. W zachowanych księgach metrykalnych parafii Gietrzwałd nazwisko Szafrzyński pojawiło się dopiero w pierwszej ćwierci XIX w. 5 grudnia 1820 r. w kościele gietrzwałdzkim została ochrzczona Anna, urodzona dwa dni wcześniej córka Elżbiety Szaffrinskiej, służącej w Worytach³³. Obowiązki chrzestnych pełnili: Anna Górka i Andrzej Kryks, oboje z Woryt. Ile lat miała matka dziecka, skąd pochodziła i u kogo w Worytach mieszkała nie odnotowano. Później Szafrzyńscy pojawili się w Podlejkach, Gietrzwałdzie, Pęglitach, Łąjsach, Cegłowie, Biesalu, Nagładach, Rentynach, Tomarynach, Sząbruku i innych.

Metryki z lat 1826–1877 zaginęły, stąd trudno ustalić czyimi dziećmi byli bracia Andrzej oraz Wilhelm Szafrzyńscy, czyli stryj i ojciec wizjonerki. Urodzony w 1826 r. Andrzej³⁴ ożenił się najpierw z Katarzyną Kempowską (1849), a po jej śmierci z Heleną Gulla z Gietrzwałdu. Z pierwszego jego małżeństwa znana jest tylko jedna córka – Katarzyna, urodzona w 1850 r.³⁵ Z drugiego małżeństwa miał co najmniej siedmioro dzieci: Franciszka³⁶,

³³ Archiwum Archidiecezji Warmińskiej [dalej: AAW], *Liber baptisatorum 1676–1825*, sygn. E-123, s. 275.

³⁴ Rok urodzenia sygnalizuje metryka zgonu Andrzeja, podając wiek zmarłego.

³⁵ Dnia 10 VI 1864 r., mając 14 lat, przystąpiła do I Komunii świętej. Zob. APG, *Liber neocomunicantium ab anno 1843*. W listopadzie 1882 r. mieszkała w Pęglitach. Była chrześną Mikołaja Dombrowskiego, syna Rocha i Barbary z Szafrzyńskich. Zob. APG, APG, *Księga chrztów 1877–1905*, s. 94. Należała do bractwa szkaplerznego w Gietrzwałdzie. Zob. APG, *Journal. Księga Bractwa Szkaplerza Świętego*, rkps, b. sygn. n. 333.

³⁶ Ur. 4 IX 1856 r., 8 VIII 1869 r. przystąpił w Gietrzwałdzie do I Komunii świętej, zaś 1 X 1869 r. do bierzmowania. Zob. APG, *Liber neocomunicantium ab anno 1843*. Należał do bractwa szkaplerznego w Gietrzwałdzie. Był żonaty z Anną Flamma z Woryt. W 1897 r. mieszkał już wraz z rodziną w Łąjsach. Miał co najmniej siedmioro dzieci: Janinę (1882), Jana (1884–1885), Franciszka (1886), Mariannę (1888), Józefa (1898), Augustyna (1891), Pawła (1897). Kilku jego synów wyjechało do Westfalii i osiedliło się w Buer-Erle i Gelsenkirchen, m.in. Franciszek, Józef i Paweł. Franciszek 13 IX 1910 r. był już w Buer-Erle, ożenił się z Barbarą Prass z Woryt.

Barbarę³⁷, Wiktorię³⁸, Antoniego³⁹, Tomasza⁴⁰, Augustę⁴¹, Jana⁴² i Annę⁴³. Andrzej zmarł w Gietrzwałdzie 7 lutego 1893 r.⁴⁴ Należał do bractwa szkaplerznego przy parafii⁴⁵. Wilhelm był czeladnikiem młynarskim u Józefa Krause w Nowym Młynie. Mimo wielu starań nie udało się ustalić dokładnej daty jego urodzenia ani śmierci. W zachowanej księdze chrztów z lat 1676–1825 nie widnieje. Nie ma go również w zaprowadzonej w 1843 r. księdze przystępujących w kościele gietrzwałdzkim do pierwszej Komunii świętej (*liber neocomunicantium*), do której wówczas dopuszczano młodzież w wieku 13–14 lat. Można zatem wnioskować, że przyszedł na świat nie wcześniej niż w 1827 i nie później niż w 1830 r. Najpóźniej w 1857 r. zawarł małżeństwo z Anną Schlonga z Gietrzwałdu. Pierwsze dziecko urodziło mu się w maju 1858 r. Ksiądz Franciszek Hipler, który pisał swoją książeczkę o objawieniach gietrzwałdzkich jesienią 1877 r., a także Stanisław Roman i Andrzej Samulowski, którzy swoją książkę z relacją o objawieniach wydali w 1878 r., nadmienili, że ojciec Justyny „odumarł ją przed dziesięciu laty”⁴⁶. Był to zatem 1867 r. Śmierć była nieoczekiwana. Wilhelm Szafryński bowiem utonął w pobliskiej rzece „na skutek nieszczęśliwego wypadku”⁴⁷. Miał ok. 40 lat. Pogrzeb odbył się w Gietrzwałdzie, a zwłoki pogrzebano na cmentarzu przykościelnym.

Matką wizjonerki była Anna ze Schlongów, których pisaną także Szlonga, Slonga oraz Ślenga. Schlongowie mieszkali w Gietrzwałdzie, a metryki parafialne wymieniają ich po raz pierwszy pod rokiem 1799 r. Dnia 12 listopada tegoż roku Jakub Ślenga (później Slonga), liczący 26 lat, służący w Gietrzwałdzie, zawarł małżeństwo z liczącą tyle samo lat Joanną Szulc z Pęglit⁴⁸. Z tego małżeństwa przyszli na świat: Maciej, późniejszy

³⁷ Ur. 4 XII 1858 r., 14 VII 1872 r. przystąpiła w Gietrzwałdzie do I Komunii świętej. Zob. ibidem. W 1881 r. wyszła za mąż za Rocha Dombrowskiego i zamieszkała w Pęglitach. Urodziła kilkoro dzieci. Zob. APG, *Tauf register. Księga chrztów 1877–1905*, s. 94, 126, 164, 212. W 1889 r. rodzina mieszkała w Nagładach, zaś w 1932 r. w Podgórze k. Torunia.

³⁸ Ur. 27 XII 1860 r., 2 VII 1874 r. przystąpiła w Gietrzwałdzie do I Komunii świętej, zaś 11 IX 1874 r. do bierzmowania. Zawarła związek małżeński z Janem Lorkowskim, z którym miała 2 dzieci. Zmarła 12 VIII 1891 r. w Gietrzwałdzie. Zob. APG, *Todten-Buch. Księga zmarłych 1891–1947*, rkps b. sygn., s. 6 n. 26.

³⁹ Ur. 6.VI.1863 r., 1.VII.1877 r. przystąpił w Gietrzwałdzie do I Komunii świętej. Zob. APG, *Libri neocomunicantium ab anno 1843*, rkps b. sygn. I.II.1887 r. wystąpił w Gietrzwałdzie jako ojciec chrzestny Antoniny Dombrowskiej, córki Rocha i Barbary z Szafryńskich.

⁴⁰ Ur. 21 II 1865 r., 13 VII 1879 r. przystąpił w Gietrzwałdzie do I Komunii świętej. Zob. ibidem.

⁴¹ Ur. 16 IX 1873 r., 17 VII 1887 r. przystąpiła w Gietrzwałdzie do I Komunii świętej. Zob. ibidem.

⁴² Ur. 29 XII 1877 r., 13 VII 1890 r. przystąpił w Gietrzwałdzie do I Komunii świętej. Zob. ibidem. Po zawarciu małżeństwa mieszkał w Sztumie (Stuhm). Jego wnuczką była Lena Koch zamieszkała w Kanadzie (2009).

⁴³ Ur. 20 VIII 1879 r.

⁴⁴ APG, *Todten-Buch. Księga zmarłych 1891–1947*, s. 26, n. 8.

⁴⁵ APG, *Journal. Księga Bractwa Szkaplerza Świętego*, rkps b. sygn.

⁴⁶ „Ojciec jej, czeladnik młynarski, odumarł ją przed 10ciu laty”. Zob. *Objawienia Matki Boskiej w Gietrzwałdzie dla ludu katolickiego*, s. 9. „Ojciec jej przed blisko 10 laty umarł?”.

⁴⁷ „Mimo ciężkiej pracy ojca rodzina cierpiała niedostatek. Powiększył się on jeszcze bardziej na skutek nieszczęśliwego wypadku, w czasie którego ojciec utonął w pobliskiej rzece”. Zob. [B.a.], *Objawienia Matki Bożej w Gietrzwałdzie 1877*, [b.m.], s. 2.

⁴⁸ 12 XI 1799 r. Jakub Ślenga, lat 26, służący w Gietrzwałdzie, zawarł związek małżeński z Joanną Szulc, lat 26, z Pęglit. Zob. AAW, *Libri copulatorum 1676–1810*, sygn. E-124, s. 98.

dziadek Anny, Piotr⁴⁹, Katarzyna⁵⁰ oraz Anna⁵¹. Na początku 1825 r. Maciej zawarł małżeństwo z Anną Roszkowską, z którą miał przynajmniej pięcioro dzieci, a mianowicie: Macieja, Józefa⁵², Andrzeja⁵³, Katarzynę⁵⁴, Mateusza⁵⁵ i Annę, matkę wizjonerki. Anna urodziła się w 1834 r. w Gietrzwałdzie, tu w niedzielę 2 lipca 1848 r., mając ukończone 13 lat, przystąpiła do I Komunii świętej i tu zmarła 17 lutego 1910 r. o godz. 10 wieczorem, w wieku 74 lat. Przed śmiercią sakramentów udzielił jej ksiądz Hosenberg, wikariusz, który też 21 lutego odprawił pogrzeb⁵⁶. Ksiądz Franciszek Hipler, który poznał ją osobiście w 1877 r. napisał, że wówczas miała 43 lata i była „pilną i pobożną niewiastą”⁵⁷. Podobnie wyrażał się o niej proboszcz parafii z okresu objawień – ksiądz Augustyn Weichsel⁵⁸. Anna wychodziła dwa razy za mąż. Pierwsze małżeństwo – z Wilhelmem Szafryńskim – zawarła najpóźniej w 1857 r., gdyż pierwsze ich dziecko – córka Marianna – urodziło się 23 maja 1858 r.⁵⁹ Ze związku z Wilhelmem urodziła jeszcze co najmniej troje dzieci. Ostatnie ich dziecko, syn Jan, przyszedł na świat 10 grudnia 1867 r.⁶⁰ Po nieoczekiwanej śmierci męża utrzymanie domu i dzieci musiało nastrożać jej sporo trudności, skoro dwoje z nich – Mariannę i Justynę – oddała na służbę do możnego gospodarza i zarazem sołtysa w Gietrzwałdzie – Józefa Grossa⁶¹. Drugim jej mężem był Maciej Gramsch, owdowiały robotnik młynarski z Nowego Młyna. Wyszła za

⁴⁹ 21 X 1825 r. był chrzestnym Józefa, syna Macieja. Zob. AAW, *Liber natorum 1676–1825*, sygn. E-123, s. 292v.

⁵⁰ Ur. 4 XI 1799 r. Zob. ibidem, s. 220v.

⁵¹ Anna wyszła za mąż za Augusta Wrodawskiego z Woryt, z którym miała przynajmniej jedno dziecko – syna Walentego, ur. w 1843 r. Dnia 11 VIII 1857 r. Walenty przystąpił w Gietrzwałdzie do I Komunii świętej. Zob. APG, *Liber neocommunicantium ab anno 1843*, rkps b. sygn.

⁵² Ur. 21 X 1825 r. Zob. AAW, *Liber natorum 1676–1825*, sygn. E-123, s. 292v. Wydaje się, że ożenił się i osiadł w Sząmbroku. Zarówno on, jak i jego dzieci, należeli do bractwa szkaplerznego w Gietrzwałdzie.

⁵³ 2 VIII 1846 r., w wieku 14 lat, przystąpił w Gietrzwałdzie do I Komunii świętej. Urodził się zatem w 1832 r. Zob. APG, *Liber neocommunicantium ab anno 1843*, rkps b. sygn. Ożenił się z Matyldą Żakowską. W 1877 r. mieszkał z rodziną w Biesalu. Jego córka Anna (ur. 29 IX 1864 r.) przystąpiła do I Komunii świętej razem z wizjonerką. Z pozostałych dzieci znamy: Franciszka, Andrzeja, Matyldę i Mariannę.

⁵⁴ 20 VI 1852 r., w wieku 14 lat, przystąpiła w Gietrzwałdzie do I Komunii świętej. Urodziła się zatem w 1838 r. Zob. ibidem.

⁵⁵ Ur. w 1826 r., w 1849 r. zawarł małżeństwo z Katarzyną Dąbrowską. Miał z nią kilkoro dzieci – Jana (1850), Józefa (1853), Katarzynę (1856), Andrzeja (1864), Michała. W 1877 r. mieszkał w Gietrzwałdzie. Wspomina o nim ks. F. Hipler w swojej publikacji: „Była już blisko dziewięta wieczorem, kiedy matka po załatwieniu wszystkich swoich sprawunków pożegnała się z bratem swym, Mateuszem Szlągą, u którego gościła (...)”. Mateusz wraz z synami Michałem i Andrzejem należeli do bractwa szkaplerznego. Zmarł przed 1891 r., gdyż zachowana księga zmarłych od tego roku nie zawiera aktu jego zgonu. Syn jego – Andrzej, ur. 17.III.1864 r., ożenił się w Biesalu i tam zamieszkał.

⁵⁶ APG, *Todten-Buch. Księga zmarłych 1891–1947*, s. 204, n. 8.

⁵⁷ [F. Hipler], *Objawienia Matki Boskiej w Gietrzwałdzie dla ludu katolickiego*, s. 9.

⁵⁸ APG, Teka: Acta Generalia, sygn. T. ID s. 1–107.

⁵⁹ 16 VII 1871 r. przystąpiła w Gietrzwałdzie do I Komunii świętej, a 11 IX 1874 r. otrzymała tu sakrament bierzmowania. Zob. APG, *Liber neocommunicantium ab anno 1843*, rkps b. sygn.; *Księga Bierzmowanych*, rkps b. sygn., wpis pod 11 IX 1874 r., n. 153.

⁶⁰ APG, APG, *Liber neocommunicantium ab anno 1843*, wpis pod 8.VI.1880 r.

⁶¹ Józef Gross, syn Franciszka, sołtys gietrzwałdzki, zmarł 28 VI 1893 r. przeżywszy 72 lata, 3 miesiące i 25 dni. Urodził się zatem 3 IV 1821 r. Zob. APG, *Todten-Buch. Księga zmarłych 1891–1947*, s. 30, n. 29.

niego, jak odnotował ksiądz Hipler „w 5tym roku swego wdowieństwa”, czyli w 1873 r. i wraz z nim przeniosła się do Nowego Młyna⁶². 11 września 1874 r. mieszkała w Nowym Młynie. Najpóźniej w 1888 r. rodzina wyprowadziła się jednak z Nowego Młyna, by osiaść w Gietrzwałdzie⁶³. Po śmierci drugiego męża matka wizjonerki, jak informuje spis parafian (*status animarum*) z 1909 r. mieszkała w Gietrzwałdzie u boku syna Jana⁶⁴.

Ojczym

Ojczymem wizjonerki był Maciej Gramsch, który zmarł w Gietrzwałdzie 27 grudnia 1896 r. o godz. 6 rano, przeżywszy 66 lat i 2 miesiące. Pogrzeb odbył się 31 grudnia⁶⁵. Dane zawarte w akcie zgonu pozwalają datować jego urodziny na ostatnie dni października 1830 r. Był więc rówieśnikiem Wilhelma Szafrzyńskiego. Ze zmarłym ojcem wizjonerki łączyło go też miejsce pracy – młyn Józefa Krause w Nowym Młynie. Z dużą ostrożnością, ale przyjmujemy, że jego rodzicami byli Józef Gramsch i Elżbieta z Maternów, zamieszkali w Gietrzwałdzie. Z rodzeństwa znamy brata Andrzeja, żonatego z Elżbietą Biernat⁶⁶ oraz siostrę Gertrudę⁶⁷. Z pierwszego małżeństwa zawartego ok. 1856 r. z Elżbietą Somerfeld z Gietrzwałdu, która zmarła w lipcu 1873 r.⁶⁸, miał przynajmniej dwoje dzieci – córki Elżbietę⁶⁹ i Augustę⁷⁰. Rodzina zamieszkiwała najpierw w Nowym Młynie, a następnie w Gietrzwałdzie. Jego powtórne małżeństwo z Anną ze Schlöngów Szafrzyńską, idąc śladami danych zawartych w pismach księdza Hiplera, datować trzeba na przełom roku 1873/1874. W każdym razie 11 września 1874 r. byli po ślubie i wraz z dziećmi mieszkali już w Nowym Młynie⁷¹. Z drugą żoną Maciej Gramsch miał dwoje dzieci – Annę i Barbarę. Ksiądz Hipler nazwał go poczciwym⁷², co sugeruje, że był dobrym człowiekiem. Należał do bractwa szkaplerznego w Gietrzwałdzie⁷³.

⁶² Zob. *Objawienia Matki Boskiej w Gietrzwałdzie dla ludu katolickiego*, s. 9.

⁶³ 15 VII 1888 r. Gramschowie mieszkali już w Gietrzwałdzie. Zob. APG, *Liber neocommunicantium ab anno 1843*, rkps b. sygn.

⁶⁴ APG, *Status animarum 1909–1924*, rkps b. sygn., s. 81.

⁶⁵ Przed śmiercią sakramentów udzielił mu ks. Osiński, wikariusz. Zob. APG, *Todten-Buch. Księga zmarłych 1891–1947*, s. 64, n. 52.

⁶⁶ Zmarł w Gietrzwałdzie 29 V 1918 r. w wieku 82 lat. Urodził się zatem w 1836 r. Z Elżbietą Biernat, urodzoną w 1838 r. w Worytach i zmarłą 26 VI 1911 r., miał kilkoro dzieci, m.in. Elżbietę (1860), Józefa (1868), Andrzeja (1871). Zob. APG, *Todten-Buch. Księga zmarłych 1891–1947*, s. 288, n. 18; s. 214, n. 3.

⁶⁷ Ur. w 1843 r., 18 VII 1858 r. przystąpiła w Gietrzwałdzie do I Komunii świętej. Zob. APG, *Liber neocommunicantium ab anno 1843*, rkps b. sygn.

⁶⁸ APG, Teka: Acta, sygn. 186.

⁶⁹ Ur. 30 III 1858 r., I Komunię świętą przyjęła w Gietrzwałdzie 26 VI 1871 r. Mieszkała w Gietrzwałdzie. Urodziła przynajmniej jedno dziecko – Elżbietę (9.IV.1888).

⁷⁰ Ur. 31 I 1860 r., do I Komunii świętej przystąpiła w Gietrzwałdzie 13 VII 1873 r. Mieszkała w Gietrzwałdzie, miała przynajmniej 4 dzieci – Antoniego (25 X 1883), Michała (8 V 1888) i Annę (5 VIII 1891) i Mariannę (7 VI 1894). Syn Michał ożenił się z Augustą Serzant, a ślub odbył się 19 XI 1912 r. w Olsztynie.

⁷¹ Potwierdza to księga bierzmowanych: *Liber neocommunicantium ab anno 1843*.

⁷² [F. Hipler], *Objawienia Matki Boskiej w Gietrzwałdzie dla ludu katolickiego*, s. 9.

⁷³ APG, *Księga Bractwa Szkaplerza Świętego*, n. 679.

Rodzeństwo

Z pierwszego małżeństwa matki Justyna miała co najmniej czworo rodzeństwa – siostrę Marię (Marianna) oraz braci: Antoniego, Tomasza i Jana. Bracia Antoni i Tomasz zmarli we wczesnym dzieciństwie – pierwszy w 1862 lub 1863 r., drugi w 1866 r. Przy życiu pozostali jedynie siostra Maria i brat Jan. Z drugiego małżeństwa matki były jej dwie siostry – Anna i Barbara. Przez ojczyma była nadto spowinowacona z dziećmi z jego pierwszego małżeństwa – Elżbietą i Augustą Gramsch. Tu zajmujemy się tylko rodzeństwem biologicznym i rodzeństwem przyrodnim.

Rodzeństwo biologiczne

Maria albo Marianna Szafryńska urodziła się 23 maja 1858 r. i była bez wątpienia najstarszą siostrą wizjonerki⁷⁴. Do szkoły uczęszczała w Gietrzwałdzie. W niedzielę 16 lipca 1871 r. w kościele gietrzwałdzkim przystąpiła do pierwszej Komunii świętej⁷⁵, zaś do bierzmowania 11 września 1874 r.⁷⁶ Józef Gross, sołtys gietrzwałdzki, w oświadczeniu złożonym w 1877 r. przed komisją biskupią w sprawie Justyny nadmienił, że także ona była od paru lat na służbie w jego domu. Kilka razy wystąpiła później jako matka chrzestna: 14 września 1886 r. Józefa Neumanna z Gietrzwałdu, 19 września 1887 r. Katarzyny Grumnapel, 9 września 1888 r. Józefa Samulowskiego z Woryt, bratanka wizjonerki Barbary, 8 września 1888 r. Józefa Szafryńskiego z Gietrzwałdu, syna swojego brata stryjecznego, 8 grudnia 1888 r. Marii Kołodziejkiej z Gietrzwałdu⁷⁷. W 1891 r. wyszła za mąż za Jana Elbinga z Jonkowa lub Redykajn. Małżonkowie mieszkali najpierw w Gietrzwałdzie (1892), później w Pęglitach (1895), a w końcu w Nagładach (1896). W kościele parafialnym w Gietrzwałdzie ochrztili troje swoich dzieci – Józefa (11 IX 1892)⁷⁸, który zmarł po czternastu dniach⁷⁹, Mariannę (19 XI 1893)⁸⁰ i Jana (22 V 1895)⁸¹, który zmarł 7 stycznia 1896 r.⁸² W 1896 r. wyjechali do Westfalii i osiedli w Buer-Erle (Gelsenkirche), gdzie 8 lutego 1912 r. ich córka Marianna zawarła związek małżeński ze Stanisławem Góralskim, pochodzącym z Trzemeszna (aus Tremessen)⁸³. Westfalskie losy tej rodziny nie zostały jednak dotąd prześledzone.

⁷⁴ Datę urodzenia odnotowano w *Liber neocomunicantium*.

⁷⁵ APG, *Liber neocomunicantium ab anno 1843*.

⁷⁶ APG, *Spis bierzmowanych*, n. 153.

⁷⁷ APG, *Księga chrztów 1877–1905*, rkps b. sygn., s. 161, 175, 188.

⁷⁸ Ibidem, s. 258.

⁷⁹ Dziecko zmarło 25.IX.1892 r. Zob. *Todten-Buch. Księga zmarłych 1891–1947*, s. 20.

⁸⁰ APG, *Taufregister. Księga chrztów 1877–1905*, rkps b. sygn., s. 278.

⁸¹ Tamże, s. 296.

⁸² Datę śmierci dziecka odnotowano na marginesie jego aktu chrztu. Rodzina mieszkała wówczas w Nagładach.

⁸³ APG, *Taufregister. Księga chrztów 1877–1905*, s. 278.

Jan Szafryński urodził się we wtorek 10 grudnia 1867 r.⁸⁴ W niedzielę 8 czerwca 1880 r. w kościele gietrzwałdzkim przystąpił do pierwszej Komunii świętej⁸⁵. W 1895 r. ożenił się z Anną Wagner z Woryt, z którą miał dziewięcioro dzieci, a mianowicie: Jana (13 IX 1896)⁸⁶, Ludwika (23 VIII 1898)⁸⁷, Józefa (31 VIII 1900)⁸⁸, Augusta (27 I 1904)⁸⁹, Annę (15 IV 1906), Cecylię (3 IV 1908)⁹⁰, N.N. (+10 XII 1909)⁹¹, Marię (6 XII 1910)⁹² oraz Martę (6 VII 1913)⁹³. Mieszkał z rodziną w Gietrzwałdzie, prowadząc tu niewielkie gospodarstwo rolne. W 1917 r., jak informuje spis parafian zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych (*status animarum*), w domu nie było już syna Jana. Natomiast Ludwik, Józef, August, Anna i pozostałe dzieci pozostawały wciąż przy rodzicach. Jan Szafryński zmarł 28 października 1918 r. Jego pogrzeb odbył się 31 października⁹⁴. Nie wiadomo natomiast kiedy i gdzie zmarła jego żona Anna z Wagnerów. Zachowane księgi metrykalne parafii Gietrzwałd nie zawierają aktu jej zgonu. Nie odnotowuje też jej obecności w okręgu parafialnym *status animarum* z 1925 r.

Rodzeństwo przyrodnie

Anna Gramsch była pierwszą z sióstr przyrodnych wizjonerki. W niedzielę 15 czerwca 1888 r. przystąpiła w Gietrzwałdzie do I Komunii świętej. W księdze nie odnotowano daty jej urodzenia, ale w księdze bierzmowanych (1889) nadmieniono, że miała wówczas 15 lat. Przyszła zatem na świat w roku 1874. Z księgi chrztów z lat 1877–1905 wiemy, że urodziła dwoje nieślubnych dzieci. W 1910 r. mieszkała już w Olsztynie, co odnotowano w metryce chrztu Anny Szafryńskiej, której była matką chrzestną.

Barbara Gramsch, druga z przyrodnych sióstr wizjonerki, urodziła się 25 października 1876 r., do I Komunii świętej przystąpiła 4 sierpnia 1889 r., zaś sakrament bierzmo-
wania otrzymała 26 września 1889 r. w Gietrzwałdzie. Dnia 6 grudnia 1910 r. była matką chrzestną Marii Szafryńskiej, córki swojego przyrodniego brata Jana i Anny z Wagnerów.

⁸⁴ Datę urodzenia odnotowano w księdze przystępujących do I Komunii świętej w parafii gietrzwałdzkiej.

⁸⁵ APG, *Liber neocomunicantium ab anno 1843*, rkps b. sygn.

⁸⁶ APG, *Taufregister. Księga chrztów 1877–1905*, s. 324. W 1925 r. wraz z żoną Marią oraz trójką dzieci (Barbara, Matylda, Józef) mieszkał w Ceglowie (Hermsdorf).

⁸⁷ Ibidem, s. 365. Małżeństwo, jak odnotowano na marginesie aktu chrztu, zawarł w 1920 r. Był z zawodu murarzem.

⁸⁸ Ibidem, s. 390.

⁸⁹ Ibidem, s. 440. Małżeństwo, jak odnotowano na marginesie aktu chrztu, zawarł 9 III 1932 r.

⁹⁰ APG, *Taufregister. Księga chrztów 1906–1947*, rkps b. sygn., s. 44. Cecylia przez kilka lat była służącą w Tomarynach, a następnie zakonnicą, o czym świadczy zapis z 28 XI 1939 r. na marginesie jej metryki chrztu.

⁹¹ Dziecko urodziło się martwe. Jego pogrzeb odbył się 10.XII.1909 r. Zob. APG, *Todten-Buch. Księga zmarłych 1891–1947*, s. 203.

⁹² Ibidem, s. 92. 21 I 1937 r., jak informuje adnotacja na marginesie aktu chrztu, zawarła związek małżeński z Alfredem Dreszem.

⁹³ APG, *Taufregister. Księga chrztów 1906–1947*, s. 140. Była służącą w Rentynach. W 1936 r. urodziła dziecko.

⁹⁴ APG, *Todten-Buch. Księga zmarłych 1891–1947*, s. 292, n. 42.

Mieszkała już wówczas w Olsztynie⁹⁵. Zmarła jednak w Gietrzwałdzie 10 maja 1934 r. i tu została pochowana⁹⁶.

Losy rodziny po 1925 r.

Najpewniej w 1925 r. wdowa po bracie wizjonerki, Anna z Wagnerów Szafrzyńska, wraz z dziećmi wyprowadziła się z Gietrzwałdu. Dom i gospodarstwo przejął kuzyn z linii po stryju Andrzeju – Franciszek Szafrzyński ożeniony z Jadwigą z Maternów, który 21 czerwca 1926 r. chrzczył córkę Jadwigę⁹⁷. W latach trzydziestych XX wieku na terenie parafii pozostała, jak się wydaje, tylko najmłodsza z bratanic wizjonerki: Marta Szafrzyńska, służąca w Rentynach, która 20 września 1936 r. chrzczyła nieślubną córkę Elżbietę⁹⁸. Jedni z bratanków, co monitują adnotacje o zawartych małżeństwach na marginesach ich metryk chrztu, w ślad za stryjenką Marianną wyjechali do Westfalii (Buer-Erle, Gelsenkirchen), inni do Berlina, gdzie wcześniej wyemigrowała ciotka Maria z Wagnerów. Tylko nieliczni pozostali na Warmii, przynosząc się do Olsztyna, Sząbruka, Sztumu i innych miejscowości, chociaż na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w. także ich rodziny wyjechały na stałe do Niemiec. Dzisiaj w okręgu parafii Gietrzwałd, w jej dawnych i najnowszych granicach, nie ma nikogo, kto pochodziłby z rodziny wizjonerki, zarówno po mieczu, jak i po kądzieli. Nie zachowały się też na miejscowym cmentarzu ślady pochówków zmarłych Szafrzyńskich, Szlongów i Gramschów. Rodzina należała raczej do skromnych i ubogich, stąd ich grobów nie zdobiły pomniki z inskrypcjami, które były trwalsze niż ziemne mogiły z drewnianym krzyżem.

Podsumowanie

W artykule zawarto rezultaty kwerendy nad genealogią Justyny Szafrzyńskiej, wizjonerki objawień maryjnych w Gietrzwałdzie w 1877 r. i jej rodziny. Podstawę źródłową studium stanowiły księgi metrykalne parafii w Gietrzwałdzie. Część z nich przechowywana jest dzisiaj w Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie (do 1825 r.), część natomiast, z wyjątkiem ksiąg z lat 1825–1876, w kancelarii parafii. Justyna Szafrzyńska urodziła się w 1864 r. i została ochrzczona w kościele parafialnym w Gietrzwałdzie. W tym też kościele przystąpiła do pierwszej Komunii świętej (1877) i do bierzmowania (1880). W kościele w Gietrzwałdzie zostali ochrzczeni jej rodzice: Wilhelm i Anna ze Schlóngów Szafrzyńscy, jej rodzeństwo i kolejne pokolenia. Odszukane i zestawione

⁹⁵ APG, *Taufregister. Księga chrztów 1906–1947*, s. 92.

⁹⁶ APG, *Todten-Buch. Księga zmarłych 1891–1947*, s. 428.

⁹⁷ APG, *Taufregister. Księga chrztów 1905–1947*, s. 346–347.

⁹⁸ Ibidem, s. 516.

informacje źródłowe stworzyły spójny i w miarę czytelny obraz środowiska rodzinnego, z którego pochodziła wizjonerka. Objawienia, których doświadczyła w miesiącach letnich 1877 r. były wydarzeniem przełomowym dla Warmii, Polaków i Polski na gruncie religijnym, społecznym i kulturowym. Dały one początek sanktuarium maryjnemu, które ściąga dzisiaj wiele tysięcy pielgrzymów i turystów z kraju i z zagranicy. Na mapie geografii religijnej Polski jest miejscem, które porównuje się czasem z Częstochową, a nawet z Lourdes. Wydaje się zatem, że studium nasze wpisze się w nurt badań nad fenomenem tego miejsca i ośrodka kultury sakralnej. Będzie też użytecznym przyczynkiem w pracy nad ewentualną krytyczną biografią wizjonerki, która jest niezbędna, podobnie jak całościowa i krytyczna monografia sanktuarium.

Bibliografia

Źródła archiwalne

1. Archiwum Parafii w Gietrzwałdzie (APG)

Journal. Księga Bractwa Szkaplerza Świętego, rkps b. sygn.

Liber neocomunicantium ab anno 1843, rkps b. sygn.

Księga Bierzmowanych, rkps b. sygn.

Księga chrztów 1877–1905, rkps b. sygn.

Księga chrztów 1906–1947, rkps b. sygn.

Księga chrztów 1948–1958, rkps b. sygn.

Księga chrztów 1959–1970, rkps b. sygn.

Księga zmarłych 1891–1947, rkps b. sygn.

Księga zmarłych 1959–1989, rkps b. sygn.

Księga ślubów 1935–1947, rkps b. sygn.

Spis osób przyjętych do I Komunii świętej 1914–1938, sygn. 187.

Status animarum 1909–1924, sygn. 188.

Status animarum 1925–1931, sygn. 189.

Teka: Acta, sygn. 186.

Teka: Acta Generalia, sygn. T. ID.

Verlobnisregister fur die Pfarrei Dietrichswalde, rkps b. sygn.

2. Archiwum Archidiecezji Warmińskiej (AAW)

Liber baptisatorum 1676–1825, sygn. E-123.

Liber copulatorum 1676–1810, sygn. E-124.

Liber mortuorum 1716–1809, sygn. E-124.

Opracowania

- Achremczyk S., *Historia Warmii i Mazur*, Olsztyn 1997.
- Bielawny K., *Historia indywidualna i uniwersalna Gietrzwałdu (1877–2002)*, „Studia Warmińskie”, t. XLI–XLII, 2006, s. 247–267.
- Bielawny K., *Niepodległość wyszła z Gietrzwałdu*, Toruń 2018.
- Hipler F., *Die Erchelungen im Dietrichswalde. Fur das katholische Volk nach amtlichen Berichten dargesellt*, Baunsberg 1877.
- Hipler F., *Objawienia Matki Boskiej w Gietrzwałdzie dla ludu katolickiego podług urzędowych dokumentów spisane*, Brunsberga 1883.
- Jezierski J., *Barbara Samulowska w drodze do beatyfikacji. Wprowadzenie w problematykę*, [w:] *Ad fontes. Studia ofiarowane Księdzu Profesorowi Alojzemu Szorcowi w siedemdziesięciolecie urodzin*, red. Z. Jaroszewicz-Pierestawcew, I. Makarczyk, Olsztyn 2006, s. 138–144.
- Kalinka W., *Gietrzwałd*, „Czas”, nr 231, 1877, s. 1–2.
- Kalinka W., *Najświętsza Maryja Panna w Gietrzwałdzie*, Kraków 1878.
- Kopiczko A., *Objawienia gietrzwałdzkie w świetle zbiorów Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie*, [w:] *Maryjne orędzie z Gietrzwałdu*, Olsztyn 2003, s. 29–37.
- Kopiczko A., *Kult Matki Boskiej Gietrzwałdzkiej*, [w:] *Kościół w Polsce. Dzieje i kultura*, t. VII, Lublin 2008, s. 119–136.
- Łatak K., *Rodzina Barbary Samulowskiej wizjonerki gietrzwałdzkiej. Studium genealogiczne w świetle parafialnych ksiąg metrykalnych*, „Komunikaty Warmińsko-Mazurskie”, nr 3(249), 2005, s. 433–441.
- Łatak K., *Kanonicy regularni laterańscy na Warmii i Mazurach w latach 1945–2005*, [w:] *Ad fontes. Studia ofiarowane Księdzu Profesorowi Alojzemu Szorcowi w siedemdziesięciolecie urodzin*, red. Z. Jaroszewicz-Pierestawcew, I. Makarczyk, Olsztyn 2006, s. 195–217.
- Łatak K., *Koronacja i rekonacja obrazu Matki Bożej Gietrzwałdzkiej*, „Komunikaty Warmińsko-Mazurskie”, nr 259, 2008, s. 31–38.
- Łatak K., *Dzieje parafii i kościoła Opieki Matki Bożej w Kamieniu*, Kraków 2010.
- Napolowski B., *Erste Seherin von Dietrichswalde. Heiratsurkunde von Justyna Szafrynski gefundet*, „Ermlandbriefe”, 4:2009, s. 3.
- Nocelli L., *Delle Apparizioni della B[eata] V[ergine] Maria a Gietrzwałd, nella Polonia Prussiana*, Roma 1877.
- Nowak W., Wojtkowski J., *Gietrzwałd*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. 5, Lublin 1999, k. 1069–1071.
- Obłąk J., *Objawienia Matki Bożej w Gietrzwałdzie, ich treść i autentyczność w opinii współczesnych (w stulecie objawień 1877–1977)*, „Studia Warmińskie” nr 14, 1977, s. 7–73.
- Obłąk J., *Zgromadzenie św. Wincentego a Paulo na Warmii*, „Nasza Przeszłość”, t. 12:1960, s. 47–58.

- Roman S., Samulowski A., *Objawienia Najświętszej Maryi Panny w Gietrzwałdzie. Z źródeł autentycznych na miejscu z różnych pism zebrali R[oman Stanisław] i S[amulowski Andrzej]*, Gietrzwałd 1878.
- Rytko S., *Łaskami słynący obraz Matki Bożej Gietrzwałdzkiej*, Kraków 1992.
- Samulowski A., *Z północnego Polski krańca...*, wydał i wstępem opatrzył J. Jasiński, Olsztyn 1975.
- Sulima S. [Władysław Ogrodziński], *Gietrzwałd. Zapomniane sanktuarium na ziemiach odzyskanych. W 70 rocznicę objawień M. Bożej*, Kraków 1947.
- Świś S., *Bądź pochwalona Pani Gietrzwałdzka*, Kraków 1992.
- Tomczyk B., *Siostra miłosierdzia Barbara Stanisława Samulowska (+1950), wizjonerka z Gietrzwałdu*, „Studia Warmińskie”, t. 14, 1977, s. 137–145.
- Tomczyk B., Rytko S., *Siostra miłosierdzia Barbara Samulowska wizjonerka z Gietrzwałdu i inne osoby obdarzone łaską objawień*, Kraków 1999.

Justyna Szafryńska, the visionary of Gietrzwałd, and her family. A genealogical study based on parish registers

Summary: This article presents the results of a genealogical query on Justyna Szafryńska and her family. Justyna Szafryńska was a visionary who had experienced several apparitions of the Virgin Mary in Gietrzwałd in 1877. The source materials for the study were the register books of Gietrzwałd parish. The recovered and collated primary information paints a coherent and reasonably clear picture of the visionary's origins and family environment. The apparitions were a significant phenomenon from the religious, social and cultural point of view. They gave rise to the Marian Sanctuary which, in the religious topography of Poland, is frequently compared with Częstochowa or even Lourdes. The study well complements the existing research on religious phenomena in Gietrzwałd. It makes a valuable contribution to future critical analyses of the visionary's biography as well as the much-awaited research into the Marian Sanctuary.

Keywords: Church prosopography, anthropology of Warmia's religious culture, Gietrzwałd Sanctuary

